

diximos, non lo faze con fecho, no le ponen tamaña culpa, (1) como al otro que esta en fu sentido. Esto mismo dezimos del moço que fuisse menor de catorze años: o la moça menor de doze, maguer prouasse fecho de luxuria, (2) sol que non lo fopieffe fazer. (3) Estos tales escusados serian de la pena de las leyes, porque no han entendimiento: mas si por auentura fuesen menores de diez años e medio, (4) e fiziesen algun otro yerro, así como furto, o homicidio, o falsedad, o otro mal fecho qualquier, serian escusados otrofi de las penas que las leyes mandan, por menua de edad y de sentido. Otrofi dezimos, que los caualteros (5) que an a defender la tierra, e conqwerirla de los enemigos de la Fe por las armas, deuen fer escusados, por no entender las leyes: e esto seria si perdiesen, o menoscabassen (6) algo de lo fuyo, andan-

U. L. G. tit. 14. p. 3. et 31. tit. 14. p. 7.

(1) *Tamaña culpa.* Imò nullam, ut in lege 9. tit. 1. & in lege 3. tit. 8. 7. partita, & in prorsus dementibus, in quibus non cadit dolus, neque culpa, procedunt istae leges planz. In fultis tamen, qui aliquid intelligit, tunc stultus in culpa sapiens erit in poena: cap. qui ea 38. dist. L. seruius, ff. quod vi aut clam.

(2) *Fecho de luxuria.* Adde L. 9. tit. 1. 7. partita, & que ibi dixi.

(3) *Sol que non lo fopieffe fazer.* Id est, solum quod non intelligeret malum quod faceret, & si de facto faceret, & ita non contrariatur lex 9. tit. 1. 7. part. Si ergo esset doli capax, videtur quod teneretur: vide que dixi in dicta lege 9.

(4) *De diez años e medio.* Vide dist. L. 9. tit. 1. 7. part. & ibi dicta.

(5) *Los Caualleros.* Concordat cum L. regula, §. si filiusfamilias, ff. de jur. & facti ignor. L. 1. C. eod. L. fin. in princip. C. de iure delib. & procedit in milite armate militie, ut hic dicitur, & non in milite coelestis militie, secundum Bart. & alios in dicta lege 1. neque in advocatis, licet aliis dicantur militare, secundum Salic. ibid. Neque etiam militibus, licet ignorent iura contractus, ut notat Bal. in cap. unico de vassal. qui contra constituit. Lotta. & in cap. 1. de controu. inter dom. & empt. fund.

(6) *Menoscabasse.* Etiam respectu lucri procedit, ut & probatur in dicta §. si filiusfamilias. Neque distinguitur, potuit, vel non potuit consulere peritiores, prout distinguitur in privatis, cum milites in hoc sint privilegiati, ut declarat gloss. notabil. in §. notandum 1. quost. 4.

(7) *En guerra.* Nota bene, & adde ad ea, que dixi in lege 49. tit. 5. part. 5. & vide per Cinum, & Salic. in dicta lege 1. C. de jur. & facti ignor.

(8) *Naturalmente.* Non ergo militem, neque minorem, puberem, seu alium privilegiatum, excusat ignorantia juris naturalis, vel quasi naturalis, ut hic, & in authent. ut cum de appellat. cog. §. causas, & inquit. de obligat. que ex del. nasci. §. 1. gloss. in lege regula, in gloss. magna. ff. de jur. & facti ignorancia, L. si adulterium cum incestu, §. stuprum, & §. nonnunquam, ff. de adult. Quia iure nature, id est ratione insita à natura, que cadit in hominem, prout est animal rationale, ista delicta sunt prohibita: de ignorantia vero juris quasi naturalis exemplifica, ut in lege 2. C. de in jus vocand. & in aliis, ut per gloss. in dicta L. Regula, ubi Salic. nititur impugnare illud exemplum de matre, que non pericit tutorem filius, quod ista non sit ignorantia juris quasi naturalis, cum mulier minor in hoc excusetur: L. licet, C. si advers. del. & tandem reliquit cogitandum: exemplifica etiam, ut in lege 1. ff. ad Macedon.

(9) *Aldanos que labran la tierra.* Rusticus intelligitur,

do en iuyzio, o por razon de posturas, o de pleytos que ouiesen fecho a dafio de si: o por que ouiesen perdido algo de lo fuyo, por razon de tiempo: pero todas estas cosas se entienden, siendo ellos en guerra: (7) ca bien es derecho e razon, que aquel que su cuerpo auentura en peligro de prision, o de muerte, que nol den otro embargo, por que aquello se estore; sol que se non meta a estudiar, ni aprender leyes, por que el fecho de las armas dexa: fueras ende si el cauallero fiziesse traycion, o falsedad, o aleue, o yerro, que otro ome deuiesse entender naturalmente (8) que mal era, no se puede excusar que no aya la pena que las leyes mandan. E esto mismo dezimos de los aldeanos que labran la tierra, (9) o moran en lugares do non ay poblado, e de los pastores que andan con los ganados en los montes e en los yer-

mos: qui est rusticus opere, & conuersatione, ut hic tradit Bal. in lege 2. C. de rescind. vend. col. 5. seu qui quotidie sunt in rure: & vide Joan. de Plat. in lege 1. C. ne rustic. ad ullum obse. deuo. lib. 11. adde gloss. in lege abletas, §. de rusticis, ff. de execu. tuo. & nota hic, quod parit rusticitati, L. si quis in gravi, §. si quis ignorans, ff. ad Sylla. L. si quis id quod, ff. de iurisd. omni. iudic. L. 2. C. de in jus vocand. L. fin. C. de testa. & paritur tantum in casibus expressis in iure: gloss. notab. in §. notandum 1. quost. 4. per Alexandr. in dicta lege si quis id quod, & in lege iustit. possidet. column. antepenult. & penult. ff. de acquir. possess. Jal. in lege fin. C. de jur. & facti ignorancia. Sed adverte, quia lex ista Partitarum æquare videtur in hoc rusticis militibus, ut excuset eos ignorantia juris, cum dicit: *Esto mismo dezimos de los aldeanos* & sic videtur reprobari differentia, quam inter milites, & rusticos facit: gloss. in dicto §. notandum in gloss. 1. ad finem: nisi dicas, quod lex ista loquitur in damno vitando, non in lucro. Sed instabis, quod secundum hoc nihil specialitatis induceret ista lex, cum nulli noceat ignorantia juris in damno vitando, ut in lege juris ignorantia, ff. de jur. & facti ignorantia, & tradit gloss. in dicto §. notandum. Et tamen lex ista Partitarum specialitatem in hoc notat. Sed adhuc poteris respondere, quod specialitas ista consistat in damno vitando, quando juris ignorantia non esset juris naturalis, vel quasi: nam in casibus quibus noceret aliis ignorantia juris civilis, non noceret militibus, neque rusticis, de quo dixi supra L. proximi. in gloss. fin. In lucro ergo, cum lex ista nihil dicat, remanebunt iura antiqua, ut militibus etiam subueniatur in lucro, rusticis vero regulariter, non, nisi in casibus à iure expressis, ut in dicta gloss. & sequuntur Doctores, communiter, & intelligendo isto modo istam legem Partitarum, videtur hic approbari dictum gloss. in lege 1. C. de jur. & facti ignor. ut beneficium illius legis loquentis in milite, porrigatur ad rusticum; quamvis Bart. & Doctores communiter reproben illam gloss. ubi & fatetur Bart. quod si rusticus in casu illo haberet iustam rationem ignorantie, posset restitui ex clausula generali: *si qua mihi iusta causa*, videbitur lex ista partitarem, vult etiam non petita tali restitutione, quando per ignorantiam juris ex omissione exceptionis peremptoria lesus esset, non opponendo ante sententiam, rusticum iuari: & hoc siue rusticus potuit consulere peritiores, siue non, prout & Doctores in casu dictæ legis 1. fatentur in milite, ut tradit Alexandr. in lege juris ignorantia, C. qui admin. & quia illa distinctio procedit in lucro, non in damno, ut in lege regula, vers. sed juris, cum gloss. ibi. ff. de iuris, & facti ignorantia: tu cogita latius super his.

mos: o de las mugeres, (10) que morassen en tales lugares como estos.

TITULO II.

Del Ufo, e de la Costumbre, e del Fuero.

EMbargar non puede ninguna cosa las leyes que no ayan la fuerza y el poder que auemos dicho, sino tres cosas. La primera, Ufo. (1) La segunda, Costumbre. La tercera, Fuero. Estas nascen vnas de otras, e an derecho natural en si, segun en aqueste libro se muestra: ca bien como de las letras nasce verbo, e de los verbos, parte: e de la parte, razon: así nasce del tiempo, (2) vfo: y del vfo, costumbre: e de la costumbre, fuero. (3) E porende queremos en este Titulo dezir que cosa es Ufo, y en que manera deue ser fecho, e por quales razones gana tiempo, e por quales lo pierde. E otrofi diremos,

que cosa es Costumbre, e quantas maneras son della, e quien la puede poner, e en qual manera: e qual deue ser ella en si, e que fuerza ha para valcr, e para obrar: e como se puede desatar: e esto mismo dezimos del fuero, e mostraremos en qual guisa este embargo la ley, e en que la ayuda, e como se torna vno en otro.

L E Y I.

Que cosa es Ufo.

VSo (1) es cosa que nasce de aquellas cosas (2) que hombre dize e faze, e si-gue continuadamente (3) por gran tiempo, (4) e sin embargo ninguno. (5)

Ley 1. tit. 2. lib. 7. Rec.

L E Y II.

En que manera ha de ser fecho el Ufo.

FAzer se deue el vfo de manera que sea a pro comunal, (1) e sin dafio: e no deue ser

& ibi dicam; & relinquatur hoc arbitrio iudicis, an duo, vel plures actus sufficient, an ex eis resultet tacitus consensus populi, vel non, & istud magis communiter tenetur per Doctores in dicta lege de quibus, ubi Bart. in repet. col. 6. Præpos. Alexandr. in dicto cap. mos est; vide etiam Bart. column. 8. quod non sufficit, quod plures actus fierent eodem tempore, sed debent esse tempore successiuo.

(3) *Continuadamente.* Si enim populus ante longum tempus dissentiret, non induceretur consuetudo, ut in dicta lege de quibus in lege 1. C. que sit longa consuetudo. Alber. in dicta lege de quibus, col. 20. Bart. & in eadem L. col. 7. vers. item quero, dicit, quod quando consuetudo adhuc non est perfectè inducta; quia infra decennium non inducitur consuetudo, si sint tot actus contra consuetudinem, quot per consuetudinem, ut dixit gloss. in lege cum de consuetudine, ff. de legibus; & videtur in lege semper in stipulationibus, ff. de regul. jur. & per hoc dicit Bart. quod non est continuatus consensus: L. 3. ff. de usucap. L. quæstrum, §. si quis eodem instrumente, ff. de fundo instrum. Si autem sunt plures actus pro consuetudine, quam contra, dicit ut per Bart. ibi, & dicitur infra eod. L. 5.

(4) *Por gran tiempo.* Vide in lege 5. infra eod.

(5) *Sin embargo ninguno.* Si enim interuenierit coactio, non induceretur consuetudo, L. si privatus, ff. qui, & à quibus, & ff. quod met. caus. per totum; consuetudines cum violentia præscribi non possunt: Bal. in cap. 1. col. 3. de his qui feud. ad. poss. Unde succedit; quod si per majorem partem populi, exceptis duobus, usitatum sit, quod primogenitus succedat in totum, & quidam primogenitus ante firmatam consuetudinem, volens succedere, compulsi istos duos consentire, an per hoc sit vitiata consuetudo. Alber. post petr. in dicta lege de quibus, col. 21. movet istam quaestionem, & distinguit, an coactio fiat per iudicem per viam jurisdictionis, an per privatum primo casu dicit, non vitiari consuetudinem, ut ff. de leg. L. cum de consuet. 2. sic ibi poteris videre per eum: quod enim facit iudex, totus populus facere videtur; cum iudex sit auctoritate populi præpositus, L. 2. §. omnia, C. de veter. jur. encl. Bart. in lege de quibus, in repetitione, col. 8.

L E Y II.

Ufus in populo introduci debet sine damno, & pro communi utilitate: & non debet fieri furtivè, nec clam, sed publicè, ita quod homines periti populares sciant, & assentiant. Hoc dicit.

(1) *A pro comunal.* Conveniunt namque lex, & consue-

(10) *De las mugeres.* Non dicitur de omnibus mulieribus, sed de rusticis tantum, ut subdit, nam regulariter mulieres non excusat juris ignorantia, ut in lege regula, vers. quod in feminis, & ibi gloss. ff. de jur. & facti ignorantia, L. fin. C. eod. minoribus etiam masculis, & feminis succurrit propter ignorantiam juris in contractibus, & in delictis, quod non proveniunt ex animo, ut in dicta lege regula, §. 1. & in lege si ex causa, §. nunc videndum, ff. de minor.

TITULUS II. DE CONSUETUDINE.

(1) *Ufo.* Dissert ergo usus à consuetudine, ut hic, quia usus sonat factum, consuetudo jus: ut hic, & infra eod. L. 1. & tradit Alber. post Petr. in lege de quibus, ff. de legib. column. 9. in princip. Testis ergo ad probandum consuetudinem debet deponere de usu, & si simpliciter diceret esse consuetudinem non probaret: vide per Alex. consil. 45. 2. vol.

(2) *Del tiempo vfo.* Concurrunt enim tacitus populi consensus, qui elicitur ex diuturno usu: ut in lege de quibus, ff. de legibus. Sicut in prescriptione rei corporalis jus acquiritur ex diuturno usu: L. si quis diuturn. ff. si servi. vend. L. hoc iure, §. ductus aqua, ff. de aqua quot. & assira. Alber. in dicta lege de quibus, column. 3.

(3) *Fuero.* Vide infra eod. L. 7.

L E X I.

Ufus in hac materia consuetudinis, est id quod oritur ex dictis, & factis, que homines populi dicunt, & faciunt, sequunturque continuatim longi temporis spatio, metu, vel coactione aliqua non interveniente. Hoc dicit.

(1) *Ufo.* Describit hic usum, prout attinet ad materiam consuetudinis, quam tractat in hoc titulo, & concordat cum cap. mos est, 1. dist. & loquitur de usu populi, vel majoris partis, non de usu privati: consuetudo enim privati, vel patrifamilias, jus non inducit, licet attendatur interdum ad declarandum intentionem suam in verbis, vel factis à se prolatis, vel gestis, vel ab alio pro ipso, cap. ex parte de cens. cap. fin. de præbend. ff. de leg. 1. L. si servus plurium, §. si nummis, cap. illo vos, de pignor. ubi gloss. fin. L. vel universarum, ff. de pign. actio. L. fin. ff. quod cum eo.

(2) *De aquellas cosas.* Ergo plures actus requiruntur ad inducendum consuetudinem, & non sufficeret unus actus, & sic approbatur opin. Guillelmi de Cun. in lege de quibus, ff. de legibus, & gloss. in cap. consuetudo, 1. dist. unde nec sufficit binus actus, nisi ex his resultet tacitus consensus populi qui consuetudo inducitur ex his, que frequenter sunt in lege 1. C. que sit longa consuetudo, & frequenter fit illud, quod publicè fit, ut infra eod. L. 3.

ser fecho a furto, ni escondido: (2) mas en manera que lo sepan, e se paguen los que fueran conofcedores de razon, e de derecho. (3)

Por quales razones el Ufo gana tiempo, e por quales lo pierde.

As razones por que el vfo gana tiempo, son en cinco maneras. La primera, si se haze de cosa que puede venir bien, (1) e no mal:

Ley 1. tit. 2. lib. 7. Rec.

fuetudo in causa finali, & sicut L. ad bonum publicum, & communem utilitatem producit, L. 1. ff. de legib. cap. erit autem lex, 4. dist. & fit informationem morum, & decifionem casuum, 4. dist. cap. facte sunt: sic & consuetudo, secundum Joan. Andr. in summa, quam posuit in materia consuetudinis, in fine tituli secundi, in novella, in versic. visa, col. 1. valebit tamen consuetudo uniuersitatis contra jus publicum inter se, licet non in publicum praeiudicium, secundum Joan. Andr. ibi, col. 2. per glos. in lege neque pignus, §. prioratorum, ff. de regul. jur.

(2) Escondido. Ufus ad inducendam consuetudinem, debet esse publicus. Nam requiritur, ut arguatur tacitus consensus populi, ex quo inducitur, quod actus fuit palam: unde si quis fecit pontem, vel porticum super viam publicam, quod de iure non licet, ut in lege fin. ff. de seruitut. urb. praedior. ff. de flumin. L. fin. Si via erat apud Plateam communis, & multum frequentata, & alius post quinquennium forte fecit eam, & populus acquieuit, & non contradixit, ex istis actibus concurrente diuturnitate temporis inducitur consuetudo. Si tamen isti porticus facti essent in via publicas: tamen valde singulari, ita quod vix per eam transeunt quinque de populo in anno, tunc ex tali bino actu, non potest dici, quod resulerit tacitus consensus populi, cum ignoret, L. labeo, ff. de aqua pluv. arcend. cap. si aliquando, de sentent. excommuni. L. palam, in princip. ff. de ritu nupt. tradit Joan. Andr. ubi supra, col. 4.

(3) Conofcedores de razon, e derecho. Id est habiles ad inducendam consuetudinem, non infantes, non furiosi, vel similes. Item mores, seu usus mulierum, non inducunt consuetudinem, quia non possunt mulieres condere legem, L. 1. & ibi Bart. ff. de legibus.

L E X III.

Quinque modis introducitur consuetudo. Primus, si fiat de re, ex qua bonum potest sequi. Secundus, si fiat publice. & cum consilio. Tertius, si fiat cum omnium voluntate maiorum, & minorum. Quartus, quod non fiat contra iura. Quintus, quod fiat mandato, vel permissione domini. Hoc dicit.

(1) Bien. Nam quae inducerent prauitatem, & peccata, & absurditates, non causeretur ex eis consuetudo seruabilis, 8. dist. cap. que contra morem, cum sequent. cap. ex parte, cap. fin. de consuetud. & in authent. ut nulli iud. §. 1. Quae autem consuetudo dicatur rationabilis, vel irrationabilis, relinquatur arbitrio iudicis, secundum Host. & Joan. Andr. in dicto cap. fin. ubi & Abb. col. 4. glos. in cap. 1. de consul. in 6. & est communis opinio: & ponderabit iudex utrum finis consuetudinis sit bonus, vel malus, an et contra jus, vel praeter, & an ex aliqua ratione iusta fuit inducta. Utrumque approbet, vel reprobet similem consuetudinem: & consideratis diversis rationibus, potest consuetudo esse rationabilis, etiam contra legem rationabilem tradit, & exemplificat Abb. ubi supra, & ubi per pactum, & consensum partium, potest legi contraveniri, poterit & per consuetudinem, secundum Joan. Fab. in §. ex non scripto, in fit. de iure natu. gent. ubi infert contra Hostiens. quod valebit consuetudo, quae dat jus pignorandi, auctoritate propria, cum possit hoc pactum partium, L. 3. C. de pignori. valebit etiam consuetudo, per quam interdicatur, quod canonicus non habeat vocem in cap. usque ad certum tempus, contra notata per Hostiens. in summa, de consuetud. §. fin. non tamen valebit consuetudo, quod delictorum puniatio redu-

catur ad emendas pecuniarias, cum hoc sit contra bonum iustitiae, secundum Joan. Fab. ubi supra: & adverte, quod glos. allegatur in lege domini prad. C. de agric. & cons. lib. 11. Quod si consuetudo mala roboretur reitriptione temporis, cuius initium non est memoria, vel saltem triginna annorum, tenebit consuetudo, quam glos. dicit non esse alibi, Cardin. in dicto cap. fin. & facit ad hoc quod habetur in lege quod non ratione, ff. de legibus. Dicit tamen idem Cardin. quod si consuetudo in tantum sit mala, quod inducat peccatum, tunc non valebit, etiam de iure civili, per notata in cap. fin. de prescript. & in dicto cap. fin. de consuetud. Si vero non inducat peccatum, licet sit contra rationem, valebit in suo casu, secundum eum, per dicto L. quod non ratione, si sit prescripta spatio decem annorum, per legem fideicommissum, §. Aristot. cum similib. ff. qui, & a quibus: sed si est prescripta tanto tempore, quod non sit memoria de contrario: tunc valebit secundum eum, etiam ad alios casus: quod ex tanto tempore factum, quod erat iniustum, censetur iustum, cap. 1. de prescript. in 6. & propter auctoritatem glos. in dicta lege domini praediorum, potest dici secundum eum, quod sufficiat tempus 30. annorum: hoc tamen iure non probatur secundum eum, & cum dicit Cardin. tranfit Joande Imol. in dicto cap. fin. de consuetud. col. 4. praeterquam in eo quod extendatur mala consuetudo ad alios casus: in hoc enim vult, quod non extendatur, & si sit prescripta tempore immemorabili, per ea quae habentur in dicta lege quod non ratione, inclinatur etiam se Cardin. post Anton. de Butr. quod licet de iure civili mala consuetudo dicto tempore roborata, procedat in casu suo: non tamen procedet de iure canonico, per text. in dicto cap. fin. qui simpliciter requirit, quod consuetudo sit rationabilis. Adverte, quia illa glos. in dicta lege domini praediorum, refert pronot. & sequitur Bald. in cap. 1. in princip. qualiter feud. alien. poss. ubi per illam glos. vult, quod quando consuetudo non fit per legem reprobata, potest mala consuetudo praescribi 30. annis, illam etiam glos. allegat, & sequitur Paul. de Castr. in lege de quibus, ff. de legibus, Alexand. consil. 68. 2. vol. consil. 5. col. 4. 5. vol. Joan. tamen de Plat. in lege domini praediorum, tenet contra illam glos. dicens, quod mala consuetudo nullo potest tempore robari, allegat dicto §. 1. in authent. ut nulli iud. & illam L. respondet, quod in casu illo non erat mala consuetudo, ut patet ex prima lectione per eum ibi posita. Ego in contingencia facti vidi discipulari super illa glos. cum esset lis inter divites, & pauperes homines cuiusdam pidi, super modo contributionis circa seruicia, & tributa regalia. Nam allegabatur ex parte divitum consuetudo, longissimo tempore roborata, quod posteaquam quis in facultatibus ascendere, usque ad certam summam contributorer in tantum, & quantumcumque excreverent postea facultates ejus, nihil amplius foreveret; qui vero non ascendebant usque ad dictam summam, quod solvebant per aes, & libram, pro modo facultatum, & pronuntiatum fuit contra consuetudinem. Bene verum est, quod concurrerant alia contra modum quo inducta fuit consuetudo. Forte esset defendendum, quod si consuetudo non inducat peccatum, si tamen alia mala; quia contra jus habeat tamen aliquam causam rationabilitatis, juxta id quod dixi supra secundum Abb. quod talis consuetudo roboretur ex prescriptione 30. annorum, & idem si casus consuetudinis possit pacto partium expresse provideri, ut etiam dixi: si vero consuetudo non solum esset contra jus, verum ita rationabilis, quod nihil bonae rationis pro se habeat, quod tunc non roboretur tempore, etiam

mal: alsí como ya diximos. La segunda, que sea fecho paladinamente e con gran confejio. (2) La tercera, que aquellos que del vfan que lo fagan a buen entendimiento (3) e con plazer de aquellos en cuyo poder son, (4) o de otros (5) sobre que ellos an poder. La quarta, si non va contra los derechos estableci-

dos, (6) non seyendo primeramente tollidos. La quinta, si se faze por mandado del Señor que a poder sobre ellos, o de acuerdo que ellos ayan entrefi, entendiendo que viene ende gran pro, luego consintiendo el Señor, y plaziendole: (7) e este tiempo que gana, es en dos maneras. La primera es en tiempo pe-

etiam si aliis esset materia, in qua ex pacto singulares de uniuersitate sibi possint praedjudicare; quia cum ex tali consuetudine resulteret publicum praedjudicium civibus, postea ibi habitantibus, non videtur, quod consensus tacitus elicitus ex consuetudine in re ita irrationabili illis debeat praedjudicare, & ita arbitror de consuetudine praedicta contra pauperes in favorem divitum inducta: quae nihil habet rationabilitatis, & est contra jus quo disponitur, ut imponatur collecta, secundum facultatem cuiusque, juxta notata per Bart. in lege 1. C. de mulie. & in qua loco, lib. 10. imò & de iure Divino hoc videtur fuisse iustum: ut patet in Evang. Lucae, cap. 12. v. 48. ibi: omni autem, cui multum datum est, multum quaerere ab eo; & cui commendaverunt talentum, plus petent ab eo: & in libro Numerorum cap. 35. v. 8. ibi: ipsaeque urbes, quae dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab his qui plus habent, plures auferentur, & qui minus, pauciores: singuli juxta mensuram hereditatis suae, dabunt oppida Levitis: & saltem procedet hoc quando consuetudo non esset de tempore immemorabili. Illa enim glos. quatenus disponit de 30. annis, iure non probatur, ut dicit Cardin. ad quod etiam confert quod dixit Anton. de Butr. & reulii supra, quod non procederet de iure canonico, quod simpliciter requirit, quod sit rationabilis: unde neque procederet de iure isto Partituum, quo idem requiritur.

(2) Con gran confejio. Id est, non per errorem, sed ex certa scientia; L. quod ratione, ff. de legi. cap. consuetudo, 8. dist. qui errat non consentit. ff. de jur. omni. iud. L. si per errorem, cap. quantum 38. dist. in quo dicit. ut communiter Doctores dicunt, quod aut erratur in consuetudine inducenda, & tunc non inducitur per errorem, exemplum, ut si populus utitur consuetudine, quia sic credit legem velle, cum lex disponat oppositum, tunc non inducitur consuetudo contra legem, scilicet si non erret populus in consuetudine inducenda, sed in causa consuetudinis, quia tunc valebit: sicut videmus, quod transferunt dominium, licet erretur in causa, qua traditur: L. 1. ff. de cond. inde. haec sunt ex verbis Bar. in lege 2. §. 1. ff. de suppell. lega. Joan. de Imol. in cap. fin. col. 4. de consuetud. & ut dicit Imola, ibi hoc videtur clarum, quando errant in causa impulsiva arg. L. 1. §. casum, ff. de postu. sed si erretur in causa finali, Doct. magis communiter videntur velle, quod tunc non valebit consuetudo. Imola vero dicit, quod si erretur in causa impulsiva, siue in causa finali, non vitietur consuetudo. Mihi videtur durum, quod error in causa finali non impediat consuetudinem: cum leges tam juris communis, quam istae Partiarum ita exigant certam scientiam populi in iudicanda consuetudine, & ubi est talis error, non est consensus populi, in ipsa consuetudine inducenda; & ubi est talis error, ipse etiam Imola fateatur vitari consuetudinem. Pono exemplum, quod ponit etiam Albe. Post Guillel. in dicta lege de quibus, col. 20. num. 32. quidam habebat dotem, & bona paraphernalia, allegabat consuetudinem, quod debebat lucrari dotem, & bona paraphernalia, & ita retinuit paraphernalia tanquam dotalia, & ita plures fecerunt per 30. annos, populo sciente, & credente, tantum esse dotalia omnia bona: nam tunc non inducitur consuetudo, quia non est consensus. & adverte: quod si a principio intervenit error, postea scientia, inducitur consuetudo in tempore scientiae, non vero quando semper fuit error: ita declarat Joan. Fab. in §. ex non scripto. In fit. de jur. natu. col. 3. & ibi etiam di-

cit, quod non praesumitur error in populo, ubi tot probati sunt arg. L. omnium, C. de test. Si vero accipias errorem, non quia ibi deficiat consensus ad consuetudinem inducendam, sed quia caret causa, & ratione, id quod inducitur per consuetudinem, tunc non vitiat error talis, ut in exemplo de ponente manum ad plastrum, de quo per glos. in dicta lege. quod non ratione.

(3) A buen entendimiento. Id est, non errantes, ut supra dictum est. (4) En cuyo poder son. Forte hoc dicit pro magistratibus, & iudicibus, quorum jurisdictioni cives subsumunt. Vide Albe. in dicta lege. de quibus, ff. de legi. nu. decimo septimo.

(5) O de otros. Nam si ex actibus iudicium consuetudo inducatur, debet esse cum consensu, saltem tacito populi, ut in consuetudine, quae inducitur ex sententiis iudicum, tradit Joan. Andr. in dicta summa, versic. visa. col. 7. versic. 6. an iudex ubi quid si contrariae sententiae sint prolatae, & an ex sententia arbitrorum inducatur consuetudo, & per Albe. in dicta lege. de quibus, num. 22. 23. 24. & 25. 26. & 27. & 28. & 29. ubi plures quaestiones in ista materia ponit, & vide Bar. col. 7. 8. & 9.

(6) Contra los derechos establecidos. Non ergo tenet consuetudo contra jus, etiam positivum, ut hic habes, & in lege 2. C. qua sit longa con. & cap. consuetudinis 11. dist. in contrarium videtur: L. de quibus, ff. de legi. & cap. fin. de consuetud. Doctores magis communiter tenent, quod valeat consuetudo contra jus positivum per text. in dicto cap. fin. & dicta lege. de quibus, dummodo a lege non sit reprobata consuetudo, vel non fit contra publicam utilitatem, vel contra libertatem Ecclesiae, ut laicus tradit Bar. in dicta lege. de quibus, col. 2. & 3. ubi & Jaso. 18. col. quos vide, quod & procedet de iure isto Partiarum, dummodo talis consuetudo inducatur contra legem de consensu, & beneplacito Regis, ut infra ist. l. 1. & l. 6. infra eod. si vero Rex ignoret, vel contradicat, non potest induci consuetudo contra L. ut statim dicam, & dixi supra titu. 1. in lege 12. in glos. magna, vers. tertio limita.

(7) Consintiendo el señor, e plaziendole. Approbat opin. Joan. & Azo. & Acurf. in lege 2. C. qua sit longa con. & Inno. in rubr. de consuet. col. 2. ad fin. quem etiam sequitur Ang. in lege. de quibus, col. 7. ff. de legibus. Lucas etiam de pena referens. Joan. And. in rubr. C. de decret. decurio. lib. 10. cum enim violare statuta regum sit peccatum, 25. quass. 1. cap. violatores, requiritur, quod consuetudo inducatur de voluntate illius, qui novam legem, & novam consuetudinem inducere potest, neque sufficere toleratio simplex, ut hic innuitur, & notat Innoc. ubi supra, & Ang. in dicta lege. de quibus, per cap. cum non ignoret, & cap. cum jam dudum, de praeben. ista etiam fuit opinio Placent. quia cum hodie solus Princeps faciat legem, ut supra, titu. 1. L. 12. ideo consuetudo non valebit, nisi inducta sit de conscientia Principis, & si scit consuetudinem, & non improbat, videtur indubio approbare, vide quae dixi in lege. 16. supra tit. 1. in glos. super parte, el pueblo, & limita, & intelligit, quando consuetudo esset contra legem, seu aliis in casu, quo populus non haberet auctoritatem statuendi, quia tunc neque habet potestatem consuetudinem inducendi, quia ista procedunt a pari, ut in dicto lege. de quibus, notat Bald. in authent. omnes peregrini, C. communita de successio. ubi vero populus potest statuere sine Principe, ut in administratione rerum suarum, super passibus publicis, vel aliis, non esset necessaria scientia, vel beneplacitum Principis, & ita pro-

queño non pudiendo el vfo escufar. (8) La segunda en tiempo grande segund la bondad del vfo : e por todas estas razones puede ganar tiempo segund la manera del vfo, e si ansi non fuere fecho, poderlo y an perder.

L E Y III.

Que cosa es Costumbre, e quantas maneras son della.

Costumbre es derecho (1) o fuero que non es escrito : el qual han vñado los omes luengo tiempo, ayudandose de el en las cosas e en las razones, sobre que lo vñaron. E son tres maneras de costumbres. La primera es,

Ley 1. tit. 2. lib. 7. Rec. L. 2. tit. 1. lib. 9. Rec.

cedunt dicta illorum, qui volunt ad induendam consuetudinem non requiri scientiam Principis, qui moventur per text. in cap. 1. de consuet. in 6. ubi dicitur, quod Papa presumitur ignorare consuetudines, quod non esset verum, si ad effectum consuetudinis requireretur ejus consensus. Et isto modo reducitur ad concordiam opiniones, de quibus per Abb. in dist. cap. fin. col. 8. versic. 4. requiritur, & per Præpof. Alexan. in cap. frustr. 8. dist. & per Doctores in dista leg. de quibus, ubi videbis quæ tradit Alberi. num. 54. qui tamen adheret suæ opinioni, quod per L. omnes populi fuit data populis potestas statuendi, etiam contra legem, & per consequens consuetudinem induendi, sed contrarium videtur tenendum, saltem attempto jure isto Partitatum, ubi hoc ita, ut hic, & in L. 6. expressum habemus, & dixi supra tit. 1. in leg. 12. & ideo forte in casu dist. cap. final. de consuetudine exigitur in consuetudine contra jus. quod sit legitime præscripta: videlicet, ut detur intelligi, quod de Papæ scientia fiat: aliis non potest dici præscripta, cum sit quasi quædam præscriptio, contra jus superioris, ut & tangit Ab. ubi supr. Adde Oldra. consil. 172. Si tamen esset consuetudo de tempore immemoriali, non esset necesse probare scientiam Principis; cap. super quibusdam, §. præterea, de verb. sig. L. hoc jure, §. datus aque, ff. de aqua quoti. & afflu. Joan. de Imol. in leg. si publicanus, §. fin. ff. de public. & vestigali.

(8) No pudiendo el uso escufar. Ut si propter instantem aliquam necessitatem populus usus fuerit aliquo, & sic modico tempore, non animo inducendi consuetudinem in futurum, L. 1. C. que sit long. con. glos. in cap. fin. de consuetud. ubi Abb. in 7. requirit. ad induendam consuetudinem, col. 9. & adverte, quod quando de consuetudine facimus mentionem, intelligitur de longa. cap. cumana. de election. Bald. in leg. binos, C. de adu. diver. judi.

L E X III.

Duplex est consuetudo generalis scilicet, & specialis. Hoc dicit.

(1) Es derecho. Sequitur definitionem Azo. C. que sit long. cons. in summa ex. §. constat, Insti. de jure nat. quam & sequitur Innoc. in rubr. de consuet. alias poteris videre per Joannem Andr. in tract. consuet. in fin. tit. de consuet. per Alber. in leg. de quibus, ff. de legi. num. 38. ubi & Bart. in reper. col. 4. ex ista diffinitione videtur inferri ad questionem de qua per Abb. in dist. rubr. de consuet. de compromisso facto in arbitros, ut pronuntiet secundum jus, quod poterit pronuntiare secundum consuetudinem, & vide etiam per Abb. in cap. cum nobis 10. not. de elect. & quod habetur in cap. cum venissent, de eo, qui mit. in pos. causa rei servan. Bald. in auben. sed cum testator. col. 2. C. ad. L. Falci.

(2) En logar o en persona cierta. Adde L. venditor. §. si constat, ff. communia prædior. & quod tradit Joan. Andr. in additionib. ad Specul. tit. de instr. aditio. §. compendiose, col. 6. versic. sed numquid dicemus, ubi tradit de consue-

aquella que es sobre alguna cosa señaladamente, así como en logar, o en persona cierta. (2) La segunda, sobre todo tambien en personas, como en logares. La tercera, sobre otros fechos señalados (3) que fazen los omes, de que se hallan bien, en que estan firmes.

Ley 9. tit. 5. lib. 3. Rec.

L E Y V.

Quien puede poner Costumbre, e en que manera.

Pueblo tanto quiere dezir (1) como ayuntamiento de gentes de todas maneras de aquella tierra do se allegan. E desto no fale ome ni muger, ni Clerigo, (2) ni lego. E tal pueblo como este, o la mayor partida del, (3) si

Ley 1. tit. 2. lib. 7. Rec.

tudine certæ progeniei, & per Socin. cons. 61. 3. volum. Rodericus Suarez in repet. L. quoniam in prioribus, C. de inoff. testam. in ro. ampliatione.

(3) Fechos señalados. Vid. L. an in totum, C. de adif. pri. cap. cumana. de elect. cap. cum Ecclesia sutrina. de causa pef. & proprie cap. fin. de consuet. in 6.

L E X V.

Inducitur consuetudo ex usu populi per tempus decem, & viginti annorum sciente domino, & non contradicente, & si dicto tempore bis fuerit per eam iudicatum, vel si in iudicio contra eam non fuerint rationes admittæ; vel fuit iudicatum pro ea. Item, non debet esse irrationalis, vel contra jus naturale, seu bonum commune, nec per errorem debet introduci, quia aliis esse corruptela, & non teneret. Hoc dicit.

(1) Tanto quiere dezir. Adde L. 1. tit. 10. 2. parti. & que tradit Bald. in leg. etiam, column. 3. C. de execut. rei judic. & L. plebs est, ff. de verbor. significat.

(2) Ni clerigo. Ergo clericus dicitur de populo, quod procedit indubie in materia favorabili, & privilegiata. In materia odiosa appellatione populi non venit clericus, seu non comprehenduntur clerici secundum Abba. in cap. 1. de vita, & honestat. cleric. & in cap. 1. de præbend. & per Felin. ubi dicit hoc communiter teri in cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ, column. 25. de consuet. & facit quod consuetudo populi, astringat clericos; in quo dicit Oldral. consil. 95. incipit: Magister Ordinis de Alcantara, col. fin. quod quando est consuetudo patriæ, & communiter respicit laicos, & clericos omnes ligat, non tanquam consuetudo laicorum, imò ut consuetudo clericorum argument. cap. cum dilectus, de fide instrument. & melius in cap. constitutus de integr. rest. & sic notat Innocen. in cap. cum dilectus de consuet. secus si esset consuetudo specialis, & propria laicorum: & de consuetudine generali, quod liget clericos, vide etiam Bal. in cap. 1. de centro, seu. apud par. term. vide que tradit Andr. Tiraquellus in tract. de utroque retra. fol. 115. col. 4. & fol. sequenti.

(3) O la mayor partida del. Adde L. quod major, ff. ad municipia. & quia in talibus major pars statueret potest. L. aliud, §. refertur, ff. de regul. jur. cap. 1. & fin. de bis que sunt à major. part. cap. si ergo minor pars aliter utatur, non præjudicabit consuetudini, quæ inducitur per majorem partem, ut tradit Bar. in repe. L. de quibus, col. 7. & si civitas regitur per decuriones, illi representant populum; & possunt inducere consuetudinem; ut notat glos. in rubr. C. que sit longa consuet. L. fin. ff. de decret. ab ordi. faci. Albe. in dista rubr. column. 5. Item & una pars, seu unum quatuordecim Civitatis, potest inducere consuetudinem, secundum Alber. in leg. de quibus, ff. de legibus, num. 46. & intellige circa ea, que spectant ad modum expediendi ea que incumbunt ipsi quaterio, non ad decisiones causarum, ut tradit Bart. in repet. leg. omnes populi, col. 3. ff. de just. & jur. & an caltrum subditum civitati possit habere consuetudinem de per se. Angel. in dista leg. de quibus, col. pen. dicit, quod sic, si civitas pateretur; secus si

S. S. Formacium q. l. n. 2. Alber. t. 2. pag. 76. Vela Finat. 3. n. 31 pag. 37.

si usaren diez o veynte años (4) a fazer alguna cosa, como en manera de costumbre, (5) sabiendolo el Señor (6) de la tierra, e no lo contradiziendo, e teniendolo por bien, Partida I.

puedenla fazer, e deve ser tenida, e guardada por costumbre, si en este tiempo mismo fueren dados (7) concejamente dos juyzios (8) por ella de omes sabidores, e en-

ficivitas vellet prohibere, & revocare nam posset eo, quia castra, & ville debent regi per civitatem, ut in authent. quibus mod. natu. effi. sui. §. si quis ergo, quod forte posset intelligi, & limitari, nisi in concertibus expeditionem incumbentium tali castro de per se, ut dicitur est in quaterio civitatis.

(4) Diez o veynte años. Decem sufficiunt, quia cum populus sit semper præsens, non curatur de 20. annis, qui dantur in præscriptione contra absentes; in consuetudine verò tempus est uniforme s. decem annorum; secundum Joan. Andr. in dist. tract. consuetudinis, vers. visa, col. 9. & ita communiter tenetur de jure civili secundum Abb. in cap. fin. col. 7. de consuet. & idem de jure canonico, quando consuetudo est præter jus, glos. no. in cap. fin. de consuet. in 6. si verò consuetudo sit contra jus canonicum, requiritur tempus 40. annorum, ut in cap. fin. de consuet. cap. 3. de consuet. in 6. & si consuetudo sit circa reservata Principi: requiritur utroque jure consuetudo immemorialis, cap. super quibusdam de verbor. significat. Abb. ubi supr. & incipit currere istud decennium à die primi actus consuetudinis, ex quo devenit in notitiam populi, vel majoris partis. Bar. in dista leg. de quibus in repe. col. 7. Angel. etiam quæst. 3. Jaso. col. 14. Joan. Andr. ubi supr. in dist. col. 9. vers. 3. quaritur.

(5) Sabiendolo el Señor. Id est eo animo ut inducatur consuetudo; vide glos. in cap. fin. de consuet. & præsumitur talis animus, ex quo populus scivit, & non contradixit, non potest tamen ex unico actu quantumcumque notorio dici consensus populi, quia forte per errorem, & causa vitandi scandali, populus prima vice non contradicit, secundum Abb. ibi column. 9. versic. 7. requiritur. Si tamen frequenter actus, & populus sciat, probatur animus inducendi consuetudinem, & computabitur tempus ex primo actu, ut superius dixi, & ponit Joan. Andr. in disto tract. versic. visa, col. 5. exemplum in consuetudine, quod major natu succedat in totum, ut insipienter quot erant præsentis in primo actu, quando successit major natu. Item quot cum successit alius item cum alius, item in clero, & capitulo, cum antiquiores optaverunt præbendas; quia præsentis, & assilentes habentur per consentientibus in his, quæ ad publicam utilitatem respiciunt: L. 2. circa principium, ff. ad municipia. Idem tamen Joan. Andr. in disto versic. visas, 13. column. latius ista declarat, & vult, quod & de primo actu: ex quo devenit in notitiam populi, testes dicant, quod venit in notitiam majoris partis populi, & non sufficit, quod testes dicant factum esse actum centum præsentibus, & alii testes deponentes de alio actu dicant, quod centum præsentibus factus fuit actus alius, & sic de tertio actu: nam licet ita dicerent esse potuit, quod idem fuerint, qui cuilibet ex dictis actibus præsentis fuerunt: & sic non argueret scivisse majorem partem populi. Oportet ergo de hoc constare, & in talibus, quæ non ita liquido probari possunt, stabimus conjecturis L. non omnes, §. à barbaris, ff. de re militari, quidam enim actus facilis veniunt in notitiam populi. quàm alii, ut in sententia, quæ lata est super re magna, & inter magnos, ut tradit idem Joan. Andr. column. 4. in dist. versic. visa, & tradit Alberic. in dista leg. de quibus, n. 22.

(6) Sabiendolo el Señor. Vide que dixi supra leg. 3. in glos. super parte, consentiendolo el Señor.

(7) Fueren dados. Videtur ex ista lege, quod ad inducendam consuetudinem requiratur pluralitas sententiarum, quæ fuerunt prolata, secundum consuetudinem, & sic quod non possit aliis induci consuetudo, & facit L. cum de consuetud. ff. de legibus. Bartol. tamen in dista leg. de quibus in repetitione, col. 6. versic. 2. videmus, referit

Doctores communiter tenere, quod tam ex actibus judicialibus, quàm extrajudicialibus inducatur consuetudo, & ita tenet idem Bart. subdens, quod in actibus extrajudicialibus requiritur major frequentia actuum, quàm in judicialibus, de quo, & exemplis notabilibus poteris videre per Albe. in dista leg. de quibus, num. 22. & idem tenet Jaso. in dista leg. de quibus, col. 17. ubi alios hoc tenentes refert, & certè durum esset, ita restringere istam materiam consuetudinis, ut per solas sententias induceretur, & probaretur, imò daretur occasio, quod nunquam, vel rarò consuetudo aliqua induceretur, si sententia essent necessaria, saltem quando judicaretur contra legem, ut & perpendit Abb. in cap. fin. de consuetud. col. 9. vers. sexto requiritur, & in cap. Abbate de verbo significat. & quia etiam sine contradictione potest induci consuetudo, ut probat tex. in dist. leg. cum de consuetud. in illo verbo, & ibi postro, tradit Alber. in dista leg. in quibus, num. 29. unde videtur ad istam legem dicendum, ut procedat, quando isto modo quis vult probare consuetudinem, scilicet, per actus sententiarum, cum populi, vel majoris partis acquiescentis. Si verò non sit iste modus probandi, sed alius, ex quo colligi possit tacitus consensus populi, non excluditur per istam legem. Illud enim, quod inducit consuetudinem, est usus, & mores populi, ut in dista leg. de quibus, & in cap. consuetud. 1. dist. & supra eod. in summa hujus tituli, & L. 1. 2. 3. & 4. non ergo debet aritari ad sententias tantum. Offendit igitur ista lex unum modum inducendi, & probandi consuetudinem, & per hoc non alios excludit.

(8) Dos juyzios. In omnibus libris de manu scriptis, quos ego viderim, & vidi per multos, & antiquissimos ad istud passum habetur de treynta juyzios arriba; in libris excusis, dicit dos juyzios, & ista litera approbata fuit à Regio Senatu, & ita etiam habetur in libro Peregrin. in pari. consuetudo, & huic litera consonat opinio Azo. C. que sit longa consuetud. in summa, ubi etiam glos. item tamen Hostien. in summa de consuetud. §. qualiter. Alber. in dista leg. de quibus, num. 22. Joan. Andr. in dist. versic. visa, col. 3. versic. circa tertium principale. Bal. verò in dist. leg. de quibus, col. 6. versic. sed quero, an sufficiant duo actus, dicit quod glossatores dicunt, quod sufficit binus actus: unde si bis fuerit pronuntiatum, & intervenit tempus legitimum, satis est, allegat. glos. L. 3. de Episcop. aud. quæ tamen loquitur in assuetudine delinquendi, quæ facti est improbi: nos loquimur de consuetudine probabili, quæ habeat vigorem legis; & ideo dicunt Doctores secundum eum, quod de numero actuum non potest dari certa regula: possunt enim esse actus multum nominati in populo, & tunc sufficiunt duo actus vallati temporis admiculo, possunt esse alii actus parum sciti in populo, & tunc requiruntur plurimi actus. Subdit Balergo in causis gravibus, quæ non dirimuntur sine magno strepitu, & longo certamine, sufficiunt duæ sententia, quia perveniunt verifimiliter in notitiam gentis. Sed in causis levibus, & maxime vilium personarum, non resonat ita negotium, neque efficitur notorium; & ideo actus secundum eum, debent esse sepius, & per multas manus ivisse: ita quod sit verifimile, quod populus sciverit, & ratum haberit: in his enim, quæ tot sunt spectata oculis, & tot infinuata sentibus, verifimile est, quod pervenerint ad notitiam publicam, quia homines sciunt, quæ sæpe fiunt, L. si tutor, C. de periculo tuo. & maxime quæ oculis parent, L. 1. §. 1. ff. de fluminibus, & subdit. ibi bonum verbum, quod probata publica fama, satis sit probata scientia populi: arg. L. cum quidam, §. quod dicit, ff. de acquir. heret. Vides ergo istud esse arbitrium, prout etiam dixi supra eo. in lege 1. unde & refert Hostien.

tendidos de juzgar, e no auiedo quien gelas contralle: esto mismo seria, quando contra tal costumbre, en el tiempo sobredicho, alguno pudiese su demanda, o su querella, o dicesse, que non era costumbre que deuisse valer, e el juzgador, ante quien acaesciese tal contienda, oydas las razones de ambas las partes, juzgasse, (9) que era costumbre de todo en todo, no cabiendo las razones de aquellos que lo contradixessen. E otrosi dezimos, que la costumbre que el pueblo quiere poner, e vsar de ella, deue ser con derecha razon, (10) e non contra la Ley de Dios, (11) ni contra Señorío, (12) ni contra derecho natural, (13) ni contra pro comunal, (14) de toda la tierra del logar do se faze, e deuenla poner con gran consejo, e non por yerro, (15) ni por antojo, ni por ninguna otra cosa que les mueue, sino derecho, e razon e pro, ca

si de otra guisa la pusieren non seria buena costumbre, mas dañamiento dellos e de toda Justicia.

LEY VI.

Que fuerça ha la Costumbre para valer.

Fuerça muy grande ha la costumbre, quando es puesta con razon, así como diximos, ca las contiendas que los omes an entre sí, de que non fablan las leyes escritas, pueden ser librar por la costumbre, (1) que fuecse vsada sobre las razones sobre que fue la contienda, e aun ha fuerça de ley. Otrosi dezimos que la costumbre puede interpretar la ley quando acaesciese dubda (2) sobre ella, que anss como acostumbraron los otros de la entender, anss deue ser entendida e guardada. E aun ha otro poderio muy grande que puede tirar las leyes antiguas (3) que fuesen fechas antes que ella, pues que el Rey de la tier-

Prac. q u e Principia la Recop. Ley 3. tit. 1. lib. 2. Rec.

tien. in summa de consuetud. versic. quod actus, quod aliqui dixerunt requiri, quod decies fuisset iudicatum: sicut & videmus, quod decem oves faciunt gregem: L. fin. ff. de abigis. Dicendum ergo, quod ista lex Partitarum limitatur, & intelligatur quando est verisimile, quod tales duae sententiae, durante decennio, deuenirint in noticiam populi, & intellige de sententiis diffinitivis: nam interlocutoriae non sufficerent, cum illae non proferantur cum illa solemnitate qua diffinitivae, ut in specie tradit Alber. in dicta lege de quibus, num. 22. quem vide: & procedit etiam, & si sententiae sint nullae, ut tradit Joan. Andr. in dicto versic. visa, col. 7. Alber. in dicta lege de quibus, num. 24. Neque exigitur, quod probetur, quod tales sententiae fuerint executioni mandatae, nisi constaret, quod intervenit contradictio, cum peteretur executio, ut tradit idem Alber. in dicta lege de quibus, num. 26. & vide per Bart. in repet. leg. de quibus, col. 8. de utroque dicto: & an sufficienter sententiae arbitrorum, & cum hodie per leges Regni executioni mandentur, videtur, quod sic, ut tradit Joan. Andr. in dicto tract. versic. visa, col. 8. qui tamen dicit, quod tunc plures sententiae, quam alias in iudicibus ordinariis requirantur: vide etiam per Bart. in dicta lege de quibus, col. 9. Et quid si diversae, seu contrariae sententiae producantur? Vide per Bart. ibidem, col. 7. & 8. & per Joan. Andr. ubi supra, col. 8. versic. 8. quero, ubi etiam vide, quid si sententiae proficiantur inter non subditos.

(9) Juzgasse que era costumbre. Vide Azo. que sit long. consuetud. in summa, & glof. ibi in rubric. in fine, & in lege de quibus, & in lege cum de consuetudine, ff. de legibus, glof. in cap. final. de consuetud. glof. in cap. frustra, 8. distincta, ubi Archid. post Vincent. notat, quod consuetudo firmata in contradictorio iudicio de cetero servabitur, neque recipietur libellus contra: imò si postea deducatur in iudicium, an sit consuetudo, non est necesse, quod probetur consuetudo: sed sufficit probare, quod fuit iudicatum in alio iudicio esse consuetudinem, & quod non fuit appellatum: & erit specialis, quod res inter alios acta aliis praedicit: advertte tamen ne erres, quod hoc quod aliis praedicit, debet intelligi, quando sententia qua pronuntiatum fuit esse consuetudinem, lata fuit cum legitimo contradicte, veluti cum Syndico civitatis: tunc enim bene noceret toti populo, facit enim tunc jus inter omnes, argum. L. ingenuum, ff. de statu homin. alius vero non faceret jus inter omnes, argum. L. cum non iusto, ff. de col. de reg. sed proderit tunc sicut alius actus, si tranierit in noticiam populi, vel maioris partis ad inducendam consuetudinem: ita declarat Alber. in dicta lege de quibus, num. 22. Ant. & post eum Joan. de Imol. in cap. fin. de consuetud. ubi Imol. col. 5. quod tu bene nota ad intellectum, & limitationem hujus legis.

(10) Razon. Vide quae dixi in lege 3. supra eodem, in glof. 1. (11) Ley de Dios. Adde cap. si de consuetud. & in §. bis ita, 6. distincta. (12) Contra señorío. Non ergo valet consuetudo contra majoriam Regis, & Regni, seu contra supremam jurisdictionem, ut hic, & in lege fin. tit. 13. lib. 3. ordin. reg. vide glof. in cap. volumus 16. quast. 4. Bald. in lege 1. C. ne rei dom. vel temp. cap. 2. & ibi Abb. de cons. vide quod late tradit Franc. Barb. in suo tract. praescript. chart. 51. per totam, & signanter col. 3. & Socin. consil. 275. col. 3. & 4. 2. volum. & adde cap. cum non liceat, & ibi Doct. de praescrip. Oldral. consil. 172. (13) Derecho natural. Adde dict. cap. fin. de consuetud. quid si fit contra jus gentium, de quo habetur in cap. jus gentium, 1. dist. Doct. dicunt, quod non valet nisi cum causa, & quando versatur in ea publica utilitas; & sic loquitur L. venditor, §. si constat, ff. commun. praedior. tradit Joan. Andr. & Doct. late in cap. que in ecclesiis de conscrip. Joan. Andr. in dict. tract. consuetud. col. pen. (14) Pro comunal. Adde L. 2. supra eod. & vide L. jus publicum, ff. de pact. ex causa tamen valet quandoque consuetudo contra jus publicum, auctoritate, & utilitate, ut tradit Joan. Andr. in cap. fin. de cons. in 6. Abb. in cap. cum ex offic. col. 3. de praescrip. (15) Por yerro. Adde j. cod. L. 3. & quae dixi in glof. in parte: con gran consejo.

LEY VI.

Ubi lex non disponit, admittitur consuetudo: & consuetudo est legum interpres, & corrigi jus anterioris, si est generalis, si specialis, in illo loco dumtaxat ubi servatur, si Princeps scit, nec contradicat intra 10. vel 20. annos. Item tollitur consuetudo per contrariam consuetudinem posteriorem, aut legem. Hoc dicit (1) Por la costumbre. Nota, quod recurrimus ad simile consuetudinis, ut per consuetudinem decidatur: concord. L. de quibus in princip. ff. de legibus, ubi Bart. col. 2. Bal. col. 15. & procedit in materia consuetudinis, ibi ubi non tractatur in legibus, sed in consuetudinibus, ut in materia feudorum, tunc recurrit ad simile consuetudinis, non ad simile legis: si vero non sit talis materia, tunc prius recurrit ad simile legis, quam ad simile consuetudinis, secundum Bart. & Bal. ubi supra. & si consuetudo est irrationalis, non trahitur ad similia. (2) Dubda. L. si de interpretatione, ff. de legibus, cap. cum dilectus de consuetud. (3) Antiguas. Concord. L. de quibus, ff. de legibus, cap. fin. de consuetud. & quod tradit glof. in lege nemo, §. temporalis, ff. de regul. jur. & infra L. proxima.

S. G. Cavillo lib. 6. Controvers. e. A. n.º 2. U. Confiteor itaque Vela Dient. 3. n. 81. pag. 27.

LEY VII.

Que cosa es Fuero, e porque ha assi nome.

Fuero es cosa en que se encierran (1) dos cosas que auemos dicho, vfo e costumbre, que cada vna dellas a de entrar en fuero para ser firme. El vfo porque los omes se fagan a el, e lo amen. La costumbre que les sea assi como manera de heredamiento, para lo razonar e guardar: ca si el fuero es como conuiene, e de buen vfo e de buena costumbre, ha tan gran fuerça que se torna como en ley, (2) porque mantiene los omes, e bien vnos con otros en paz e justicia: pero ay entre el, e estas otras tanto departimiento, que el vfo e la costumbre fazenfe sobre cosas señaladas, maguer sea sobre muchas tierras o pocas, o sobre algunos lugares sabidos. Mas el fuero a de ser (3) en todo, e sobre toda cosa que pertenezca señaladamente al derecho e a la justicia. E por esto es mas paladino (4)

Ley 3. tit. 1. lib. 2. Rec.

tierra lo consintiesse vsar contra ellas tanto tiempo como sobredicho es, o mayor: Esto se deue entender, quando la costumbre fuecse vsada generalmente en todo el Reyno; mas si la costumbre fuecse especial, estonce non desatara la ley sino en aquel logar (4) tan solamente do fuecse vsada. E desatase la costumbre en dos maneras aunque sea buena: la j. por otra costumbre que sea vsada contra aquella que era primeramente puesta, por mandado del Señor (5) e con plazer de los de la tierra, entendiendo que era mas su pro que la primera, segun el tiempo e la fazon en que la vsassen: la ij. si fuesen despues fechas leyes escritas o Fuero, (6) que sean contrarios della, ca estonce deuen ser guardadas las leyes o el Fuero, que fueron despues fechas, e non la costumbre antigua.

Partida I.

(4) Logar. Adde glof. 1. in fine, in dicta lege de quibus, & in lege 2. C. que sit long. consuetud. (5) Del señor. Semper repetunt istud verbum istae leges Partitarum ad ostendendum populos, hodie sine beneficio Principis non posse inducere consuetudinem, sicut neque possunt condere legem: limita, & intellige ut dixi supra in lege 1. (6) Fuero. Id est lex, vel statutum, & adde L. 3. §. dicitur, ff. de sep. viol. & Doct. in dicta lege de quibus, & in lege 2. C. que sit long. consuetud.

LEY VII.

Forus dicitur jus ab usu, & consuetudine causatum, quod pro lege servatur, & forus proprie sumptus est generalis, & super his que concernunt causarum decisionem: & idem dicitur forus a foro, quia publicus est, & manifestus. Hoc dicit (1) Encierran. Forus ergo hic sumitur pro jure causato a consuetudine, & usu, seu moribus utentium, & concordat cum L. de quibus, ff. de leg. Sed contra, quia ipsa consuetudo dicitur jus, ut probatur in §. constat, & in §. ex non scriptis, & in §. et non in eleganter, insit. de jure nat. & L. fin. C. que sit longa consuetud. & in dicta lege de quibus, versic. inveterata, respondendum secundum Alber. in dicta lege de quibus, n. 22. quod aliquando consuetudo assumitur ut factum ex moribus utentium, ex quo jus resultat consuetudinarium: & ita sumitur hic, & in dicta lege de quibus. Si vero assumas virtualiter pro eo quod resultat ex facto, & tunc est idem quod ipsum jus consuetudinarium: & sic procedit versic. inveterata, & alia jur. (2) En ley. Cap. consuet. 1. dist. L. de quibus, ff. de legibus, L. fin. C. que sit longa consuetud. (3) Ha de ser. Nota hic, quod forus proprie est generalis, & super his que concernunt causarum decisionem, ut patet etiam ex foro legum, improprie tamen forus municipalis dicitur etiam forus, ut forus municipalis de Sepulveda. (4) Paladino. Facit, quod leges fori Castellae non indigeant probatione, quod sint in usu: imò ei qui earum desuetudinem allegaverit, incumbat probatio, quod non sint in usu: ad quod facit proemium dictarum legum fori in fine, ubi Rex Alphonsus, qui & istas leges Partitarum promulgavit, jubet forum illud ab omnibus observari. Item, quia videmus in consuetudinibus feudorum, de quibus in libro feudorum idem servari, & non indiget probatione, quod sint in usu ei qui allegat dict. consuetudines feudales in libro illo contentas, ut tradit Andr. de Ufer. Bal. Jacob. Alv. Mart. Lau. in preiudiciis feudorum, & notissime Francisc. Curt. late hoc fundans in suo tractatu

feudal. in princip. Item, ut hic habetur de natura fori est, quod sit notorius, & manifestus, & consuetudo notoria non eget probatione, autent. jubemus, in verbo moribus consonantem, & ibi notat Bal. C. de jud. subdms, quod iudex teneatur supplere in his, que sunt notoria consuetudinis, prout supplere in his, que sunt juris: idem Bal. in lege filiusfamil. §. veterani, ff. de procur. allegans glof. in lege 1. C. qui, & adversus quos, dicit etiam Joan. Andr. in cap. fundamenta, de elect. in 6. quod illa consuetudo, qua filios fratris nepotes appellamus, non eget probatione tamquam sit notoria. Istam quest. non allegatis predictis movet Roder. Suar. in commento suo super proemio fori, versic. hoc promisso, quia motus ex L. ordin. de Alcalá, quae est lib. 1. tit. 4. L. 4. in ordin. & in nova compilatione est L. 3. tit. 2. reg. & in princ. legum Taur. cum dicit: Mandamus que los dichos fueros sean guardados en aquellas cosas que se usaron. Jubentur ergo servari, quatenus usu sint servatae, & alias non, & ita servatur in practica; sed est difficilis, cui incumbat onus probandi usum talis legis fori, in quo idem Roder. ubi supra, se resolvit, quod ei, qui allegat pro se aliquid legem fori, illi incumbat onus probandi, illam in usu esse observatam: movetur ex dict. lege ordin. de Alcalá, & ex leges. cum glof. C. que sit longa consuetud. ubi Baldus, & Salic. & Bald. in lege generaliter 2. C. de Episcop. & Cleric. & quia consuetudo consistit in facto, & facta sunt probanda, quia peritissimos fallunt, L. 2. C. de juris, & facti ignorantia; & quia est indubitata, & communis conclusio, quod alleganti consuetudinem incumbit onus probandi: & cum ad esse legis dicti fori requiratur usus, & sic factum, necessario talis usus cum sit factum: & qualitas a jure requisita probanda est, & ita observari dicit, & practitari: & sunt semper articuli qualiter, L. fori super qua pendet lis, observatur in usu: subdit tamen notabil. verbum in pag. 4. in fine versic. quod iste usus quoad leges fori, non sit probandus eo modo quo usus consuetudinis, quia si aliud diceretur, omnes leges dicti fori essent quasi non scriptis, si nullam vim haberent, nisi vigore consuetudinis: & sic tamen oportet probare usum, non tamen cum qualitatibus illis, quibus debet probari consuetudo, allegat dictum not. Bart. in lege 2. C. quod sit longa consuetud. cum tradit de medio probandi consuetudinem, seu usum consuetudinis, de qua in glof. in lege dos a patre profecta, C. solut. matrim. & satis placet hoc: quia alias nullus fuerat effectus redigendi in scriptis dictas leges fori: & quia L. ordin. de Alcalá tantum exigit, quod adhuc sint in viridi observantia: subdit etiam in pag. 6. v. per dicta, quod quando est talis L. fori, cujus observantia est notoria, quod non indiget tunc

pro-

que la costumbre, ni el uso, e mas concejoro: ca en todo lugar se puede dezir, e entender. E poren de a este nombre Fuero: por que non se deve dezir, ni mostrar escondidamente; mas por las plaças, e por los otros lugares, a quien quier que lo quisiere oyr. E los antiguos pusieron en latin forum, por el mercado do se ayuntan los omes a comprar y a vender sus cosas: e deste lugar tomo este nome Fuero quanto en España, que así como el mercado se haze publicamente; así ha de ser el fuero paladino e manifestado.

L E Y VIII.

Como se deve fazer el Fuero.

Fecho deve ser el fuero (1) bien e complidamente, guardando en todas cosas razon e derecho, e igualdad e justicia. E deve ser fazer con consejo de omes buenos e sabidores, e con voluntad del Señor, e con plazer de aquellos sobre que lo ponen. E esto se entienda de los omes de buen entendimiento: catando mas el pro comunal de todos, e de la tierra en que an de morar, que non la fuya: e que non sean cobdiciosos, ni soberbios, ni de mala voluntad, ni ayan defamor vnos con otros mientras lo fizieren. E quando así fuere fecho, pueden otorgar, e mandar, por todos los lugares que se fiziere, que se tenga: e desta guisa fera así como ley.

Ley 3.
tit. 1.
lib. 2.
Rec.

L E Y IX.

Como se puede defatar el Fuero.

Mal e bien son dos cosas muy contrarias que siempre la vna estorua a la otra, e la defata quanto puede; así que quando el mal ha mayor poder e mayor fuerza, vence al bien, e pugna en defatarlo: esso mismo haze el bien, quando puede mas: saluo que el bien ha tanta de ventaja, que es mas noble en su poder. (1) E poren de así como en el derecho yaze todo bien, así en el tuerto yaze todo mal. E porque la maldad es cosa aborrecidera, poren de la bondad ha poder con derecho de la defatar siempre. Onde como quier que el fuero sea fecho para venir ende todo bien; si por aventura, de comienço non fue catado porque el bien sea y mucho escogido, o seyendo escogido, non vnan del como deuen, non catando y lo de Dios complidamente, ni lo del Señor natural, ni el pro de la tierra: por cada vna destas razones deve ser desfecho. (2) E quando el uso, e la costumbre, e el fuero, que dicho auemos, fuere tal, puede llegar a tiempo, seyendo sabido e conocido, porque se pueda enmendar. E quanto mas dura, e lo vnan, tanto peor es. (3) E demas vienen ende dos cosas: la vna, que se da por flaco e por desentendido aquel que lo deve tirar, e lo sufre: la otra, porque resciben perdida e daño aquellos que lo vnan.

Ley 3.
tit. 1.
lib. 2.
Rec.

TI-

probatione usus; & bene conferunt quæ supra dixi, & idem esset dicendum, ubi apparet per alias leges Regni, quod provident aliquid circa talem legem fori: ut habetur super lucris constante matrimonio, & super retractu per consanguineum proximiorum, & super aris, vel aliis, prout est in *legibus Ordin. & legibus Taurinis*: nam satis est hoc constare tales leges fori validatas, & approbatas per Reges, & isto argum. usus est Francisc. Curt. prout refert ejus nepos ex fratre, vel sorore, dictus Francisc. Curt. ubi supra, ad probandum approbata fuisse per Imperatores capitula consuetudinum feudorum: nam Princeps disponens circa personam, vel actum invalidum, dicitur approbare: *L. quidam consuebant, ff. de re jud. L. idem Ulpianus, ff. de execut. tutor. unde arguit, quod multi Imperatores habuerunt notitiam dicti libri feudorum, & circa illum disposuerunt, prout dicit conFare ex infinitis privilegiis concessis ad legitimandum spurios, & naturales, in quibus expresse derogant, cap. naturales, si de feud. fuer. controu. limitat etiam Roderic. ubi supra, in pag. 6. in fine; nisi forte casus, quia L. fori est decus non accidisset, quia tunc non tollitur effectus talis legis, & subijcit, quod sufficeret probare saltem ex fama, & presumptione, quod testes non recordantur tale negotium occurrisse in civitate: nam tunc impossibile esset probare usum, ex quo nunquam accidit, & ita dicit limitandum, L. ordin. de Alcal. allegat notata per Bald. in lege de quibus, 9. col. ff. de legibus, in quest. an ex non actibus inducatur consuetudo, & alia que ibi poteris videre: que tamen non multum urgent. Et dato quod ista limitatio foret vera, deberet probari, ut dictum est, non solum quod casus non venit in civitate, verum neque in Regno; quia si alibi venit de illo est probandum. Præterea, & limitari deberet ista limitatio, nisi talis casus esset decus per istas leges Particularum, tunc enim usu L. fori probato, per illas leges deberet decidi, quas & post librum fori condidit iste Rex Alphonsus Serenissimus, ut*

habetur in sua Chronica, L. non est non est novum, ff. de legibus, cap. 1. de consit. in 6.

L E X VIII.

In foro condendo, seu in scriptis redigendo, attendi debet quod hic exprimitur. Hoc dicit.

(1) *El fuero.* Fortè L. ista potest intelligi de statutis populorum, de quibus in lege omnes populi, ff. de just. & jur. ut per legem istam permittatur populis: dum tamen fiat cum voluntate Principis, quod videtur intelligendum, & limitandum, juxta ea que dixi in lege 12. supra tit. 1. nam procedet quod hic habetur, quando populus statueret aliquid ex causa, contra legem scriptam, vel in casu quo non possit statuere, quia non erat super administratione rerum suarum, ut latius ibi dixi; vel dic quoad istum titulum, quia intelligitur hæc L. quando consuetudo, seu forus redigitur in scriptis, ut servetur quod hic habetur: sed hoc non videtur posse stare attentis verbis hujus legis; unde tene quod hic loquatur de foro municipalis. L. E. X. IX.

Forus, seu consuetudo, quæ incipit esse corruptela, tolli debet: & tanto deterior, quanto diuturnior. Hoc dicit.

(1) *El mas noble en su poder.* Et dicit glof. vers. tales, in cap. omnes populi, 47. dist. quod non potest quis crescere, tantum in malitia, quantum in bonitate, quia charitas potest in infinitum extendi, juxta illud Psalm. 118. v. 72. bonum mihi lex oris tui super millia, &c. sed malitia non, quia aliquis potest esse summè malus de Penit. dist. 2. §. à contrario.

(2) *Desfecho.* Et si de facto non tollatur, sed perseveret, licitum est illicita redivitibus legitimis circumvenire, ut tradit Bal. per text. ibi. in lege unic. in princip. C. de cad. toll.

(3) *Tanto peor es.* Concordat cap. fin. de consuetudin. lex mala nunquam juvatur temporis cursu, glof. in cap. inter cetera 16. quest. 3.

TITULO III.

De la Santa Trinidad, e de la Fe Catholica.

LL. del
tit. 1.
lib. 1.
Rec.

Començamiento de las leyes, tambien de las temporales como de las espirituales, es esto: que todo Christiano crea firmemente, (1) que es vn solo verdadero Dios, (2) que non ha comienço, (3) ni fin, ni ha en si medida, (4) ni mudamiento, (5) e es poderoso (6) sobre todas las cosas, e sefo de ome non puede entender, ni fablar del cumplidamente, Padre, e Fijo, e Espíritu Santo, (7) tres Personas, (8) e vna cosa (9) simple, sin departimiento, que es Dios Padre, non fecho, ni engendrado (10) de otro, e el Fijo engendrado del Padre tan solamente, el Espi-

Ley 1.
tit. 1.
lib. 1.
Rec.

TITULUS III. DE SUMMA TRINITATE, & Fide Catholica.

(1) *Crea firmemente.* Quod hic habetur sumptum est à cap. 1. de Sum. Trinit. & Fide Cathol. in decretal. & C. eod. in epistol. inter claras, & dictam decretalem commento ornavit B. Thom. ut patet in suo libro opusculorum, opusculo 7.

(2) *Verdadero Dios.* Dicunt sancti Unus, ne differentia contrarietatem, contrarietas pugnam, pugna verò corruptionem induceret: Trinus, ne solitudo, vel singularitas eum, vel minus potentem, vel minus bonum, vel minus felicem ostendat, & benedicit unus, quia omnis numerus ab unitate, unitas à nullo, tradit Joan. And. in cap. firmiter, de Summa Trinit. & Fide Cathol. in novel. Ambros. etiam in libr. de Fide, ad Gratian. Imperatorem, lib. 1. cap. 2. Nos Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum confitemur: ita ut in Trinitate perfecta, & plenitudo sit Divinitatis, & Unitas potestatis, omne Regnum in se ipso divinum facile destruetur, non ergo divinum est Regnum Trinitatis: si divinum non est, unum est, non enim dividitur Unitas, neque scinditur; & ideo neque corruptele subditur, neque etati.

(3) *No ha comienço.* Vide in Proemio 2. Part.

(4) *Medida.* Pro sui excellentia, & magnitudine inexcogitabili mensurari, vel attingi non potest. Deus excedit magnitudine suæ dignitatis omnem creaturam infinitum: & ideo dicitur immensus, quia nulla est commensuratio; vel proportio alicuius creature ad ipsum.

(5) *Ni mudamiento.* Qui idem in eodem semper manet, & est incommutabilis, apud quem nulla est commutatio, nec incommutabilis obumbratio, in Epist. Jacobi, cap. 1.

(6) *Poderoso.* Genes. cap. 17. v. 1. dicit: Ipse ego Deus omnipotens, & in hoc verè Deus omnipotens ostenditur, quod omnia potest facere, & in nullo potest deficere, declarat S. Thom. in opusculo, de quo supra.

(7) *Padre, e Fijo, e Espíritu Santo.* Isti tres personæ Trinitatis exprimentur, Matth. ultim. cap. v. 19. Doce-te omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

(8) *Tres personas.* Alia est enim Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.

(9) *Vna cosa.* Una substantia, seu natura, ut in dict. cap. firmiter; de Summa Trinit. & Fide Cathol. sic igitur datur intelligi, ut exponit S. Thom. ubi supra, quod in Divinitate tres sunt subsistentes, scilicet, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus; sed una numero simpliciter natura est, in qua subsistunt, quod in rebus humanis contingere non potest. Petrus enim, & Paulus, & Joannes sunt

ritu Santo saliente de ambos a dos: todos tres de vna substancia, e de vna igualdad, e de vn poder durables en vno para siempre. E como quier que cada vna destas tres Personas es Dios, pero non son tres Dioses, mas vn Dios. E otrofi como quier que Dios es vno, no se quita poren de que las Personas non sean tres. E este es comienço de todas las cosas espirituales e corporales, (11) tambien de las que parecen, como de las que non parecen. E quanto en si, todas las cosas fizo buenas, (12) mas cayeron algunas en yerro, las vnas por si, (13) así como el Diabolo, e las otras por consejo de otro, así como el ome que peccó por consejo del Diabolo. (14) E esta Santa Trinidad que es Padre, e Fijo, e Spiritu Santo, (15) e vn Dios, como quier que dieste a los omes por Moyfen, e por los Prophetas, e por los otros Santos Padres, enseñamiento para beuir

quidem tres subsistentes in natura humana, sed natura humana, & si sic in istis rebus, una species; non tamen est eadem numero, & ideo tres homines sunt, non unus homo; quia verò in Patre Filio, Spiritu Sancto, est una numero Divina natura, dicimus, quod Pater, & Filius & Spiritus Sanctus sunt unus Deus, & non tres Dei.

(10) *Padre non fecho, ni engendrado.* Considerandum est secundum S. Thom. ubi supra, quod quicquid in divinis absolute dicitur, commune est, & unum in tribus personis, sicut quod dicit Deus bonus, sapiens, & omnia hujusmodi: ibi enim solum invenitur distinctio, ubi aliquid invenitur pertinens ad relationem originis, quia si pater à nullo est, secundum hoc innascibilis dicitur: Filius autem dicitur Filius, quia à Patre est per generationem, secundum illud Psalm. 2. v. 7. Ego hodie genui te: & secundum hoc Patri attribuitur paternitas, & Filio filiatio: Spiritus autem Sanctus ab utroque procedit, & secundum hoc Patri attribuitur processio: Patri verò, & Filio communis spiratio, quia si communiter spirant Spiritum Sanctum: vide in cap. 1. de Summa Trinit. & Fide Cathol. in 6.

(11) *Spirituales: e corporales.* Hoc est, contra aliquos hæreticos, qui aliter dixerunt, ut tradit S. Thom. ubi supra, & propter istos hæreticos emanavit concilium illud: de quo in dicto cap. firmiter, secundum Joan. Andr. ibi, post Aegidium.

(12) *Buenas.* Genes. 1. v. 31. Vidit Deus cuncta que fecerat, & erant valde bona.

(13) *Por si.* Demones per se fuerunt creati boni, sed per se abutendo libero arbitrio facti sunt mali: ex hoc colligit Abb. in dicto cap. firmiter, col. 2. quod Angeli habent liberum arbitrium: sed ut dicit glof. singular. in cap. qui Episcopus 23. distinct. Angelus, domon, & homo, habent liberum arbitrium. Angelus semper utitur ad bonum, & meretur. Diabolus semper ad malum, & quotidie fit peior. Homo utitur pariter ad utrumque. Valer. Maxim. lib. 6. cap. 2. in princip. Libertas animi inter virtutem, vitiumque posita, si salubri modo se temperaverit, laudem, si quo non debuit, profudit, reprehensionem meretur.

(14) *Por consejo del Diabolo.* Et ideo habuit, & habet remedium, quia peccavit suggestione diaboli, domon verò, quia per se peccavit, non habet remedium.

(15) *E Spiritu Santo.* Quia membra Christi sine femine humano formata fuerunt est Spiritu Sancto. Sic exponunt Theologi, & tradit Abb. in dicto cap. firmiter, & est articulus Fidei, & actus Incarnationis fuit explicans communiter à tota Trinitate: Filius tamen solummodo fuit incarnatus: vide in dicto cap. firmiter, & per Sanct. Thom. ubi supra.